

ZNACZENIE I HISTORIA DOGMATÓW SZKIC WYKŁADU¹

Termin *dogmat* niekiedy źle mi się kojarzy. Tak, mnie, dogmatykowi, źle kojarzy się słowo *dogmat*! Żeby dogmatykowi źle kojarzył się termin *dogmat*!? Czy to nie dziwne? Niestety – prawdziwe. Wszystko przez tę trudną siostrę komunę. Otóż zapamiętałem sobie z czasów towarzysza Władysława Gomułki, że jego przeciwnicy określali go *dogmatykiem*. Miało to znaczyć mniej więcej tyle, co *twardogłowy*, człowiek zaciekle wierzący w swoją ideologię, niezdolny do dialogu i dyskusji.

Zanim ruszymy dalej, prośba do Szanownych i Miłych Słuchaczy: – Oto macie kartki. Przerywam na 2 minuty wykład. Rzućcie na papier Waszą definicję dogmatu. Podarujcie mi je. Na końcu spotkania zajrzemy do naszej dogmatycznej mini ankiety.

1. Znaczenie odsłowne

Nazwa *dogmat* pochodzi od greckiego rzeczownika *to dogma*, co – w zależności od kontekstów – może znaczyć *opinia, doktryna, decyzja, sąd, uchwała, dekret, a szerzej – reguła wiary*.

2. Potrzebujemy dogmatów jako reguły wiary

Człowiek potrzebuje wolności myślenia; o tę wolność walczy. Potrzebuje wolności wiary; o tę wolność upomina się na różnych drogach, jako o element swojej ludzkiej godności. Stopień rozwoju ludzkości i narodów mierzy się m. in. stopniem wolności słowa i wolności religijnej.

Równocześnie człowiek potrzebuje pewności, mocnego punktu oparcia się. Nie chce żyć w zagubieniu, w chaosie poglądów... – Zwłaszcza w sprawach ważnych i najważniejszych: – Skąd wyszedłem? Dokąd idę? Którędy droga? System wartości? Normy życia społecznego?...

¹ Wykład wygłoszony 20 listopada 2010 roku w Ośrodku Formacji Katolicko-Społecznej w Księżomierzu. Spotkanie zorganizowało Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana”, Oddział Okręgowy w Lublinie.

3. Dogmaty w czasach apostoelskich?

Niektóre prawdy Apostołowie głosili wyjątkowo stanowczo i mocno żądając przyjęcia, z najwyższym autorytetem Apostołów: że Słowo Ciałem się stało, że Jezus jest Mesjaszem, Bożym posłańcem, że umęczony i zmartwychwstał dla naszego zbawienia.

Sprawdźmy w Nowym Testamencie.

Lektura:

- Mt 28, 17-20: Jezus posyła Apostołów z nakazem uczenia tego, cokolwiek im przekazał.
- Dz 4, 20: Apostołowie występują jako świadkowie tego, co widzieli i słyszeli – z autorytetem świadków.
- 1 Kor 15, 3-5: Główny dogmat głoszony przez św. Pawła: Chrystus umarł za nasze grzechy, został pogrzebany, zmartwychwstał trzeciego dnia zgodnie z Pismem.
- Ga 1, 8: Trzeba to przyjąć pod najwyższą sankcją: „Gdybyśmy nawet my lub anioł z nieba głosił wam Ewangelię różną od tej, którą wam głosimy – niech będzie przeklęty”.

Wniosek: Gdzie dyskusja, tam dyskusja, gdzie wolność, tam wolność, ale są prawdy wiary, które trzeba przyjąć ze względu na autorytet Chrystusa i Jego świadków.

4. Dogmaty w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, czyli podpatrywanie narodzin dogmatów w Kościele

Pierwsze ogłaszane przez Kościół dogmaty miały wyraźny cel: – odcięcie się od bardzo poważnych błędów godzących w serce wiary chrześcijańskiej. Przykłady:

- Ariusz, arianizm – negacja bóstwa Chrystusa. Sobór Nicejski I (325) i orzeczenie-dogmat – że Słowo jest współistotne Ojcu.
- Macedoniusz – negacja Bóstwa Ducha Świętego. Sobór Konstantynopolski II (381) i dogmat o Bóstwie Ducha Świętego.
- Spory o jedność i dwoistość w Chrystusie (dwie natury czy jedna natura? Może jakaś natura syntetyczna? W związku z tym spory, czy Matkę Jezusa Chrystusa można zasadnie nazywać *Theotokos*. Sobór Efeso-Aleksandryjski (431-433) i dogmat o dwu naturach w Chrystusie zjednoczonych w jednej osobie Słowa, zatem Matka Jezusa Chrystusa zasadnie może i ma być uznawana za Matkę Bożą – *Theotokos*.
- VIII wiek. Wielkie spory na temat, czy wolno czcić obrazy (ikonoklaści, czyli obrazoburcy: *Nie wolno!*; ikonodulowie, czyli czciciele obrazów: *Wolno i należy!*). Lała się krew obficie. Sobór Nicejski II (787) zajmuje stanowisko *za*, ale wyjaśnia je w taki sposób, że wyklucza bałwochwalstwo. Konieczne należało zająć stanowisko. Jasno i autorytatywnie.

- Reformacja – zamieszanie straszliwe. Atak na papieżstwo, Kościół, sakramenty, Mszę św. jako ofiarę Chrystusa. Wielki spór nie ograniczał się do nauczania o odpustach. Podzieliła się Europa. Wybuchły wojny. Sobór Trydencki przez kilkanaście lat (1545-1563) w pocie czoła przysłuchiwał się, myślał, dyskutował, przyzywał na pomoc Ducha Prawdy – i poszukiwał najcelniejszych sformułowań katolickiej nauki, które przedłożył z najwyższym autorytetem.
- Racjonalizm XIX wieku atakujący wiarę, głoszący sprzeczność wiary z nauką i światłym rozumem. Sobór Watykański I (1869-70) i dogmat o wierze, określający stanowisko w problemie „rozum a wiara”. Także dogmat o nieomyślności papieża.

5. Narodziny dogmatów na drodze pobożności

Niektóre dogmaty rodzą się także na drodze pobożności – *via devotionis*: o Niepokalanym Poczęciu i Wniebowzięciu. Nie chodziło o konieczną obronę przed zgubnymi dla wiary błędami. Wiara w Niepokalane Poczęcie Matki Bożej i w Jej Wniebowzięcie żyła w Kościele. Obie prawdy stały się ważnym elementem kultu. Papieże (Pius IX, Bulla *Ineffabilis Deus*, 1854; Pius XII, Konstytucja apostolska *Munificentissimus Deus*, 1950) autorytatywnie potwierdzili to, czym Kościół już żył, co wyraźnie umocniło i wyjaśniło wiarę oraz pobożność związaną z tymi misteriami.

6. Co jest dogmatem w dokumentach dogmatyzujących: w nauczaniu soborów i uroczystym nauczaniu papieży?

Na pewno nie całe dekryty. Nie cała bulla *Ineffabilis Deus* i konstytucja *Munificentissimus Deus*, ale istotny fragment, który nie pozostawia wątpliwości, że to serce dokumentu. Nie kwalifikują się do rangi dogmatu wstępy, podprowadzenia, informacje historyczne, uzasadnienia i praktyczne zastosowania.

7. Jakie dogmaty ogłosił Sobór Watykański II?

Nie ogłosił żadnych dogmatów. Nie musiał określać poprawnej nauki wobec zagrożenia jakąś herezją. Pozytywnie formułował naukę Kościoła szczególnie potrzebną w dzisiejszym świecie. Uwspółcześniał, „udzisiejszał”, otwierał Kościół na dziś i jutro (*aggiornamento*). Na wstępie zastrzegł, że nie chce ogłaszać nowych dogmatów. Dlatego – posłuszni Soborowi – nie doszukujemy się nowych dogmatów w jego licznych dokumentach. (Więcej – zob. S.C. Napiórkowski, *Jak uprawiać teologię*, Wrocław 2002, część trzecia).

8. *Credo* – zestawienie najważniejszych dogmatów

Przed laty poszukiwał mnie w konwiktach przy KUL jakiś pan. Bardzo potrzebował rozmowy. Przedstawił się, że jest pracownikiem naukowym UMCS i że jezuici, duszpasterze KUL, orzekli, że jest on heretykiem. Przychodzi więc do mnie jako profesora teologii dogmatycznej z prośbą, bym mu dał listę dogmatów, co umożliwiłoby mu ocenę jezuickiego wyroku. Po prostu przymierzyłby swoją wiarę do listy dogmatów, o którą prosi.

Odpowiedziałem mu pokornie, że nie mam listy dogmatów wiary katolickiej. Przyznałem się, że nie wiem, ile jest dogmatów w naszym Kościele. Zdziwionemu, może zawiedzionemu starałem się wyjaśnić, że tak jest naprawdę. Że liczydło, a nawet komputer nie policzą dogmatów. Dlaczego? M. in. dlatego, że można je różnie liczyć. Np. Sobór Trydencki – dogmatycznie formułował naukę katolicką mając na uwadze błędy reformacji. Ogłosił liczne dogmatyczne teksty w ważnych sprawach: o grzechu pierworodnym, o usprawiedliwieniu, o sakramentach... Jako dogmat ogłosił, że jest 7 sakramentów, które wyliczył. Licz, jak chcesz: wolno i trzeba wierzyć, że chrzest jest sakramentem, że bierzmowanie jest sakramentem itd. Naliczysz 7 dogmatów. Ktoś inny powie, że jest jeden dogmat, który stwierdza sakramentalność każdego z 7 sakramentów – to jest dogmatem.

Inny przykład. Sobór Trydencki ogłosił obszerny wykład wiary katolickiej o Eucharystii. Można ten wykład traktować jako jeden dogmat, a można wyróżnić w nim wiele dogmatów, np. o tym, że Msza św. jest ofiarą, że ważna jest Komunia św. pod jedną postacią, że Msze św. zwane Mszami ku czci takich czy innych świętych są ofiarą składaną samemu Bogu itd. Nikt dotąd nie spróbował ustalić, ile dogmatów ogłoszono na Soborze Trydenckim.

Zestawienia najważniejszych dogmatów wiary znacie Państwo na pamięć. Są nimi dwa wyznania wiary, czyli *Wierzę w Boga z naszego pa-ciorka*, zwane z łacińska – *Credo in Deum* oraz *Wierzę w jednego Boga ze Mszy świętej*, zwane z łacińska *Credo in unum Deum*.

9. Co dają dogmaty i dogmatyzowanie?

Wokół dogmatów sporo nieporozumień i złej atmosfery: Wspomniane na wstępie „twardogłowie” pewnego komunisty łatwo kojarzyć z profesorami dogmatyki jako ludźmi z twardymi (zakutymi) głowami..., którym brak otwarcia, brak pięknego liberalizmu, szerokości poglądów, ducha dialogu...

Ogłaszane dogmaty znaczącyły mocne wkroczenie Ducha Prawdy, by wyprowadzić Kościół z zagubienia. Rodziły się w sytuacjach wielkich zagrożeń wiary. Dawają i dają odpór błędom. Zapalały i utrzymują światła

w tunelu. Dzięki nim wiadomo, czego się trzymać. Umacniają wiarę i pobożność. Sprzyjają pokojowi ducha.

Czy były potrzebne? Były potrzebne. Większość była nawet konieczna.

10. Doświadczenia Kościołów ewangelickich

Z pożytkiem można zajrzeć do sąsiadów za miedzę. Jakie doświadczenia w tym temacie mają nasi bracia ewangelicy zwani protestantami?

W ostatnim numerze „Jednoty” (2010 nr 9-10), pisma wydawanego przez Kościół Ewangelicko-Reformowany w RP, pani Mirosława R. Wermiejewicz zamieściła artykuł *Kościół ewangeliczny działający w Polsce* (s. 11-12). Czytelnik dowiadyuje się, że w naszym kraju działa Kościół Chrześcijan Baptystów, Zjednoczony Kościół Ewangeliczny, Kościół Wolnych Chrześcijan, Kościół Ewangelicznych Chrześcijan, Wspólnota Kościołów Chrystusowych, Ruch zielonoświątkowy (pentekostalny), Kościół Adwentystów Dnia Siódmego. Poza tą grupą Kościołów ewangelicznych działają w Polsce Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany i Kościół Ewangelicko-Methodystyczny. Jeśli bierzemy pod uwagę, że poza Polską istnieje kilkaset Kościołów protestanckich, łatwiej dostrzegamy dobro autorytetu w Kościele, zabezpieczającego jedność wiary i życia Kościoła. Także błogosławione znaczenie dogmatów w Kościele. Kościół potrzebuje mocnego autorytetu doktrynalnego. Reformacyjna zasada *Tylko Pismo święte - Sola Scriptura* nie zabezpiecza jedności Kościoła.

11. Życiowe wartości dogmatu

Wiele lat słuchałem wykładów teologii dogmatycznej ks. doc. Wincentego Granata (aktualnie już sługi Bożego). Opracował też olbrzymi podręcznik dogmatyki. Nie tylko w podręczniku, ale także na wykładach dbał o to, by w studiowaniu i wykładaniu teologii dogmatycznej nie pozostawać przy samej teorii, ale od teorii przechodzić do życia. W praktyce znaczyło to, że po wyjaśnieniu dogmatu, czynił zastosowania praktyczne. Czynił to systematycznie i pięknie. Chwytałem jego słowa i wrzucałem do naszych notatników, by je wykorzystać w naszych kazaniach. Do dzisiaj mam w uszach jego głęboki głos, gdy kończył wykład o Bogu: „Bóg jest wielki. Wielki Bóg tworzy wielkość. Bóg jest dobry. Dobry Bóg dzieli się swoją dobrocią ze stworzeniami. Dzięki temu także ludzie są dobrzy. Bóg jest święty. Święty Bóg uświęca swoje stworzenia... Wiecie, wiecie, drodzy księża (miał takie sympatyczne powiedzonko), u ludzi bywa inaczej: Mały człowiek nie chce, by obok niego wyrastały wielkości... Woli otaczać się mniejszymi od siebie. Czuwa, by go ktoś nie przerósł... Oj, nie taki jest nasz Bóg... Trzeba Go naśladować”.

Udało się Słudze Bożemu wpoić nam głębokie przekonaniu o życiowych wartościach dogmatów. Myśląc o moim wielkim Bogu, który tworzy wielkości, nie mogę nie wspierać swoich uczniów, by rozwijali skrzydła i by pomagali innym skrzydła rozwijać. Sprawiać wzrastanie... Skoro autentyczna wielkość tworzy wielkości, nie można inaczej.

Z pożytkiem można by rozwijać jeszcze temat: Znaczenie dogmatów dla życia Kościoła – w liturgii oraz prywatnej pobożności...

12. Definicja

Kształtowała się poprzez wieki. Od V w. przeważa określenie: *Prawda wiary chrześcijańskiej*. Vaticanum I: *Prawda objawiona w Słowie Bożym i przez Kościół podana do wierzenia*. Niech to wystarczy.

Pozwólcie, że teraz zajrzemy do naszej anonimowej mini ankiety przeprowadzonej na początku naszego spotkania. Jak Wy spontanicznie określiliście dogmat? Otwieram kilka „na chybił trafił”.

- „Dogmat to niepodważalna prawda wiary, rozumienie której pogłębia się z czasem. Ale treść podstawowa zostaje niezmienną”. – Brawo! Jednak nie wspomniano o związku z Objawieniem i Kościołem.
- „Dogmat to prawda, wytyczne odnośnie do wiary – nasze wierzenia”. - Coś na rzeczy jest, ale mało.
- „Dogmat to niezaprzeczalne prawdy wiary”. – Lepiej niż nr 2, ale zbyt lakonicznie. Nie powiedziano, dlaczego „niezaprzeczalne”.
- „Dogmat to wyznanie”. – Uchwycony jeden z wielu ważnych elementów.
- „Dogmat to opis naszej wiary”. – Można i tak ująć jeden element dogmatu.
- „Dogmat to treść wiary podana do wierzenia przez UNK a wypływająca z Objawienia dotycząca spraw nadprzyrodzonych, rozumowo przyjęta”. – Brawo!
- „Dogmat to pewna prawda uznana przez Kościół i dana ludowi do wiary”. – Brak elementu Objawienia, autorytatywnego podania i obowiązku przyjęcia.

13. Doświadczenie z dialogu katolicko-luterańskiego na forum światowym

Sobór Watykański II ma ogromne znaczenie także dla innych niż nasz Kościołów. Kościoły zaczęły prowadzić ze sobą dialogi teologiczne. W tych dialogach okazuje się, że potrzebujemy lepszej znajomości siebie. Można odrzucać jakiś nasz dogmat nie do końca poprawnie znając jego treść.

Z niepojętej Bożej łaski przez 8 lat – powołany przez Watykan – uczestniczyłem w teologicznym dialogu katolicko-luterańskim na forum światowym. Pewnego razu podjęliśmy dialog na temat ofiarniczego charakteru Mszy świętej. Temat wyjątkowo gorący, bowiem nasz trudny brat Marcin Luter, a za nim reformacja, teologiczną tezę, że Msza św. jest ofiarą, odrzucili jako super bluźnierstwo, byli bowiem przekonani, że taka teza neguje prawdę o jedynej i doskonałej ofierze Chrystusa na krzyżu.

Dialog na ten temat w mojej komisji katolicko-luterańskiej rozpoczął się od prezentacji stanowiska katolickiego. Powiedzieliśmy, że Kościół katolicki wierzy w jedną, doskonałą i niepowtarzalną ofiarę Chrystusa. Bracia protestanci natychmiast zareagowali: – Jak to? Przecież Kościół katolicki uczy, że każda Msza św. jest ofiarą!

Wyjaśnialiśmy dalej, że według Soboru Watykańskiego II we Mszy św. nie powtarzamy ofiary Chrystusa na krzyżu, ani jej nie przedłużamy, a więc nie mnożymy tamtej ofiary Zbawiciela, ale Jego jedną i doskonałą ofiarę złożoną na Kalwarii liturgicznie uobecniamy.

Zapadło milczenie. Trzeba był powtórzyć, dopowiadać... Zaskoczenie było wielkie... Wreszcie usłyszeliśmy, że jeśli tak rozumie się związek Mszy św. z kalwaryjską ofiarą Chrystusa, to luteranie nie muszą protestować...

Podpisaliśmy piękny i obszerny wspólny dokument o świętej Eucharystii: *Abendmahl*.

Trzeba ze sobą rozmawiać. Kościoły mogą z wielkim pożytkiem ze sobą rozmawiać, by lepiej się poznać, wyjaśniać zrozumiale swoje stanowiska i starać się drugą stronę poprawnie i życzliwie zrozumieć.

Spotkałem się z czymś, w co trudno uwierzyć: Kiedy ja, katolik, mówię, że papież – w pewnym określonym sensie, jest nieomylny, bracia prawosławni (mam nadzieję, że to wyjątki), z oburzeniem odrzucają moje stanowisko, argumentując: „Jak papież może być niepokalany”, co spotyka się ze zdecydowanym protestem.

14. Pożyteczne elementy warsztatu rozgarniętego katolika

Gdzie szukać podstawowych dokumentów naszego Kościoła: soborów i papieży, zwłaszcza dokumentów, które formułują dogmaty, o których rozmawiamy?

Zapewniam, że istnieją zbiory takich dokumentów i że nie są one zastrzeżone dla duchownych. Oby stanęły one w regałach także świeckich katolików, tym bardziej, że Sobór Watykański II oraz Jan Paweł II zapraszają cały laikat do zaangażowania się po stronie Ewangelii.

Duchowni zapracowują się przede wszystkim służąc w kościele i kancelarii parafialnej. Ich zaangażowanie przypomina obsługiwanie przy-

chodzących do nich klientów. Jednak coraz więcej ludzi nie przychodzi ani do kościoła, ani do kancelarii. Pozostają poza zasięgiem tradycyjnych form kościelnego oddziaływania. Jezus potrzebuje takich jak Wy, by docierać do tych, którzy „są poza”. Tzw. laikat, świadomy swego miejsca i zadań w Kościele, zaangażowany apostołsko w dzieło ewangelizacji jako świadczenie Chrystusa, jest absolutnie nieodzowny. Trzeba poznawać naukę Kościoła, także naukę społeczną.

Podaję zbiór dokumentów Kościoła, którego najważniejsze miejsce jest na półce Waszego regału:

1. *BREVIARIUM FIDEI. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, pod red.: ks. I. Bokwy, Drukarnia i Księgarnia Św. Wojciecha, 2007.
2. Całościowy wykład nauki Kościoła opracowany po Soborze Watykańskim II zawiera *KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO*, II wyd. poprawione, Pallotinum. Poznań 2002.
3. W wersji skróconej oraz w pytaniach i odpowiedziach: *KOMPENDIUM KATECHIZMU KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.
4. Po Vaticanum II pracuje Międzynarodowa Komisja Teologiczna wspierająca Nauczycielski Urząd Kościoła w jego nauczaniu. Opracowała wiele ważnych i aktualnych zagadnień. Wiele tych dokumentów mamy w języku polskim: *Od wiary do teologii. Dokumenty międzynarodowej komisji teologicznej 1969-1996*, red. ks. Janusz Królikowski, Wyd. Księży Sercanów Kraków 2000.

Strony internetowe, na których można znaleźć dokumenty Kościoła i wiele informacji z jego życia:

- <http://www.vatican.va> - oficjalna strona internetowa Stolicy Apostolskiej (dokumenty, bieżąca działalność dostępna w kilku wersjach językowych).
- <http://www.opoka.org.pl> - największy portal katolicki w Polsce prowadzony przez jezuitów z Warszawy; zawiera dokumenty Stolicy Apostolskiej, informacje z bieżącego życia Kościoła w Polsce i na świecie oraz artykuły z prasy chrześcijańskiej.

Abstract

The significance and history of dogmas

This is a lecture in the Catholic Social Formation Centre in Księżomierz (20 November, 2010). The meeting was organized by the Catholic Association *Civitas Christiana* and took place at the regional branch in Lublin.

Elements of the lecture: 1. We Need Dogmas as Principles of Faith; 2. Dogmas in Apostolic Times; 3. Dogmas in the First Centuries of Christianity; 4. The Origin of Dogmas on the Path to Piety; 5. What is a Dogma in Dogmatizing Documents: in the Teaching of Councils and the Solemn Teaching of the Popes? 6. What Comes from Dogmas and Dogmatizing? 7. The Experience of Evangelical Churches; 8. The Value of Dogmas in Life; 9. The Definition. 10. Experience from Catholic-Lutheran Dialogue in the Global Forum; 11. Useful Elements of the Intelligent Catholic's Workshop.

Keywords: Dogma – genesis, Dogma – statement, Dogma – necessity, Dogma in Evangelical Churches, Dogma in interchurch dialogue.